

---

*М.М. Черенков,
докторант Відділення релігієзнавства Інституту філософії
імені Г.С. Сковороди НАН України*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЗИЦІЇ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО АНГЕЛЬСЬКОГО ПРОТЕСТАНТИЗМУ (СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ)

Український євангельський протестантизм у своєму розвитку проходить три етапи, які збігаються з фазами суспільно-політичної історії: дореволюційний, радянський і пострадянський. Усі три періоди визначально впливають до сьогодні, подіями минулого пояснюючи сьогоднішній день. Але якщо погодитись, що церква завжди реформується (*Ecclesia semper reformanda*), стає очевидним, що для подальших реформ і руху у майбутнє необхідна актуалізація соціальної позиції.

У релігієзнавчій літературі питання соціальної позиції євангельських віруючих ставиться зазвичай в історичній ретроспективі [1; 2; 3; 4], причому підкреслюється історична зумовленість цієї позиції і її незмінність.

Євангельські протестанти ще неспроможні подолати радянські стереотипи ізоляціонізму щодо зовнішнього світу, зокрема християнського. Досі борються за неосвіченість, завзято повторюючи, що євангельське християнство – “віра рибалок”. Зберегти неушкоджену спадщину батьків уявляється більш важливим і цінним, ніж бути актуальним і авторитетним у своєму оновленому баченні.

Але існує і позитивна динаміка: за роки незалежності з України тільки з євангельських християн-баптистів і лише у Росію було послано понад 600 місіонерів (тільки сьогодні на зовнішній місії працює 450 служителів-українців), що свідчить про високу активність місіонерства. Створена система богословської освіти. Кількість церков подвоїлась.

Картина досить складна й суперечлива, що пояснюється як зовнішніми обставинами, пережитками минулого, так і відсутністю загальної стратегії розвитку у євангельських протестантів.

В.Любашенко звертає увагу на створення стереотипів щодо протестантизму, згідно з якими він уявляється тільки у модерній перспективі: як головний чинник високої продуктивності і гіпотетичного “українського економічного дива”; як демократична сила і правозахисний рух; як національна церква; як християнський гуманізм і широка гуманітарна програма [2]. Втім, в економіці роль вітчизняного протестантизму незначна; у політиці баптисти і п’ятидесятники не стали значущим чинником; національне суворо підпорядковане релігійному; в етиці немає місця лібералізму прав людини, навпаки домінує жорсткий ригоризм; в добродійності неминуче присутній євангелізм.

Протестантські автори Ю.Решетніков і С.Санников відзначають, що головною рисою сучасного євангельського руху стала значна євангелізаційна і соціальна активність, однак здебільшого у сфері благодійності. Не зовсім зрозуміло, як, визнаючи послідовне невтручання у політичні справи, нерозбірливу толерантність до секулярного світу і християн інших конфесій, автори можуть доходити висновку, що євангельські віруючі “знайшли своє місце в українському суспільстві й відіграють значну роль у відновленні країни” [4, 228].

У цілому сучасні дослідники вважають, що євангельські віруючі за своїми соціально-демографічними характеристиками відповідають стану навколишнього суспільства. Інакше кажучи, за роки незалежності сталося свого роду соціальне вирівнювання і відбулася соціалізація протестантства.

У 2005 р. було проведено експертне опитування сорока чотирьох представників керівництва союзів євангельських християн-баптистів і християн віри євангельської (п’ятидесятників). За результатами опитування склад громад значно змінився (в церквах з’явилась значна кількість представників інтелектуальних, престижних професій; близько сорока відсотків вірних становить молодь; завдяки еміграції членський склад майже зовсім поновився); більшість лідерів церков дотримується консервативних поглядів щодо громадського життя і міжхристиянського співробітництва (осуд розлучень, гомосексуалізму, абортів, шлюбів з іновірцями і нехристиянами; заборона служіння жінок; підозрілість до єкуменізму; говорити про конфлікт поколінь – перебільшення; обережна, але поступово все більш активна участь у суспільно-політичному житті (посилення патріотичних настроїв; використання у служінні національної мови; служба в армії; викладання християнської етики в загальноосвітніх школах; позитивніший імідж у ЗМІ); осуд секуляризації (загроза вбачається у західному впливі, моді, прагматизмі, лібералізмі в теології) [5].

Показово, що автори висловлюють надмірний оптимізм щодо оновленого протестантизму, його інтелігентської складової, коли спростовують дані російського баптиста В.Солодовникова, який нещодавно перейшов у лютеранство. За Солодовниковим, євангельськими громадами керують будівельники й сантехніки, а самі церкви складаються на 90 відсотків із робітників і селян, 80 відсотків жінок й 70–80 відсотків пенсіонерів [6].

Наші спостереження підтверджують цю невтішну статистику. Поступове відновлення пов’язано не з новою стратегією церков, а з природним оновленням складу. Отже, суспільне становище і громадсько-політичний вимір церковного життя поки що залишаються закритими і динаміка складу громади визначається внутрішніми процесами.

Відповідно до висновків семінару “Протестанти і політичні конфлікти у твразіі: порятунок душі й керована демократія” (Московський Центр Карнегі), особливості розвитку соціально-політичних

вимог євангельських християн можна зрозуміти через аналіз трьох конфліктів: влада проти “недисциплінованих” церков, віруючі проти свавілля чиновників, протестанти проти тоталітарної держави. Так, в Росії конфлікт влади й протестантів знайшов відображення в ухваленій у 2000 р. Концепції національної стратегії безпеки, яка обмежила діяльність місіонерів, що підозрювалися у поширенні ідей громадянського суспільства, небезпечних через свою непідконтрольність і відомих опозиційністю державі. Як попереджає співробітник Кестонського дослідницького центру Роман Лункін, бюрократичне свавілля, корупція, прямий й опосередкований тиск на церкви, які обмежують віруючого як члена суспільства, здатні привести до акцій громадянської непокорності, що й сталося в Україні, де протестантизм нібито брав участь у подоланні авторитарної влади: “Найшвидше еволюція політичного світогляду нових євангельських церков на пострадянському просторі відбулася в українському протестантизмі” [7].

Нове кредо передбачає радикальну відмову від радянського минулого; “європейський вибір”; орієнтацію на демократичні цінності й ідеали. Погоджуючись загалом з такою аналітикою, поставимо лише під сумнів тези, що під час ескалації соціальних і політичних конфліктів у державах із авторитарною системою протестанти свідомо сприяють посиленню громадянського суспільства. На нашу думку, саме усвідомленості бракує українським протестантам, спільна візія і яскрава програма дій зробили б їх згуртованішими й сильнішими.

Соціальне вчення євангельських протестантів досі залишається нерозвинутим і становить коментар до більш загальних доктринальних положень.

“Визнання віри” Всеукраїнського союзу об’єднаних євангельських християн-баптистів містить розділи: “Свобода християнина і свобода совісті”, “Ставлення до держави та громадських обов’язків”, “Християнин і добрі вчинки”. Однак в першому з них знаходимо лише такі декларації: “Під свободою совісті ми розуміємо свободу християнина робити вибір. Ми віримо, що ніхто не має права примусити людину вірити чи не вірити у Бога, виконувати чи не виконувати його волю, служити богу чи не служити йому” [8, 22]. У другому: “Ми віримо, що “всяка влада від Бога” для захисту добрих та покарання злих Ми віримо, церква Христова не від світу цього. Церква, визнаючи своїм главою Христа, за своєю сутністю не може і не повинна бути під керівництвом світської влади; тим більше вона не може і не повинна сама мати світську владу і не може діяти в її дусі та її методами. Ми визнаємо, що християнин повинен бути зразковим громадянином своєї країни та коритися владі [8, 22]. “Якщо вимоги влади обмежують свободу виконання Божих наказів, ми залишаємо за собою право чинити так, як вчить нас Слово Боже. Ми визнаємо, що християни, як громадяни, можуть брати участь у виборних органах та громадських організаціях та в уряді, якщо їхня діяльність не розбігається з принципами твангелія. Ця участь не може відбуватися від імені церкви, вона є власною ініціативою віруючої людини як громадянина країни” [8, 23].

У третьому з означених розділів читаємо: “Ми визнаємо, що християнин повинен працювати, створюючи корисне своїми руками” [8, 23]. Але ми не знайдемо жодного слова про ставлення до приватної власності, демократії, громадянського суспільства. Тим більше, про “гріховні соціальні структури”, “соціальну гріховність”, “гріховність системи” (про що давно говорять католики, особливо за часів понтифікату Іоанна Павла II). Громади євангельських віруючих мають значний соціальний потенціал. Тільки у ВСО тХБ діють понад 40 духовних навчальних закладів, у яких навчається до 10000 студентів – християн нової формації, активних учасників суспільного життя країни. Саме вони здійснюють широкомасштабні соціальні програми, а це робота у школах-інтернатах, дитячих притулках, будинках для літніх, лікарнях; опіка бездомних дітей, наркозалежних, ВІЛ-інфікованих. Саме вони мали б працювати заради відновлення духовно-морального потенціалу нашого суспільства [8, 3].

Всупереч цим деклараціям в церквах зберігається дистанція та підозрілість щодо суспільства. Здається, церква свідомо цурається соціальної ідентифікації, підкреслюючи свою інакшість. Особливо яскраво це виявляється в євангельському розумінні дихотомії християнство – культура: “твангельська церква асоціюється з європейськими цінностями, проте, насправді євангельські віруючі орієнтовані не на “Захід” чи “Схід”, а в небо; для культури Царства Небесного євангельські цінності вище цінностей окремої культури” [9, 10]. Протестантські автори вірять, що втручання у деструктивні соціокультурні процеси необхідно, і євангельські церкви можуть впливати на формування громадських моделей поведінки. Але цей вплив не конструктивний, а критичний і інвективний: конфронтація церкви з громадськими стереотипами природна, як природний конфлікт Христа та світу.

“Конфлікт двох царств”, за висловом євангельського віруючого і політика Чарльза Колона, сягає граничної гостроти у сфері політики, яку євангельські церкви вважають царством влади диявола. Останнім часом владі все-таки пощастило залучити протестантські голоси у суспільно-політичній дискусії. Наведемо декілька прикладів.

14 травня 2003 р. відбулося засідання постійно діючого Круглого столу “Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин” на тему “Про доцільність розробки проекту Концепції державної політики стосовно релігії й Церкви в Україні”. Позиція УПЦ (МП) була виражена в ідеї поділу “традиційних” і “нових” релігій та відповідної протекціоністської державної політики щодо перших. Глава Всеукраїнського союзу Церков християн віри євангельської (п’ятидесятників) М.Паночко і заступник голови ВСО тХБ В. Матвіїв висловилися за необхідність концепції, але й висловили недовіру до дій влади. Більшість протестантських лідерів фактично підтримали позицію УПЦ (МП), говорячи про необхідність боротьби з сектами й підтримки державою традиційних конфесій, не припускаючи, що завтра цю дискримінацію можна буде застосовувати до них самих.

Перші спроби вийти з міжконфесійних суперечок і стати на загальнохристиянські соціальні позиції вдалися у 1996 р., коли було створено Всеукраїнську раду Церков і релігійних організацій – представницький міжконфесійний консультативно-дорадчий орган з об'єднання зусиль Церков та релігійних організацій у справі духовного відродження України, координації міжцерковного діалогу й ініціатив у питаннях державно-конфесійних відносин.

Але справжнім проривом у відносинах між “традиційними” і протестантськими церквами було створення 2 грудня 2004 р. “Наради представників християнських Церков України” – альтернативного міжконфесійного консультативно-дорадчого органу. До складу ради ввійшли представники УПЦ (КП), УГКЦ, УКЦ, ВРЦ ХВЕ, Української християнської євангельської церкви та Братства незалежних Церков та місії мХБ.

Значущим результатом діяльності Наради можна вважати початок діалогу й співпраці між християнськими церквами України з питань захисту суспільної моралі й постійного вдосконалювання чинного законодавства про свободу совісті й релігійних організацій. Усе це позитивно позначається на державно-церковних і міжконфесійних відносинах.

12 листопада 2004 р. було оприлюднено “Звернення керівників християнських Церков України до співгромадян напередодні другого туру виборів президента України”, в якому підкреслювалася відповідальність кожного виборця-християнина за ситуацію у країні: “Ми впевнені, що результати нинішніх президентських виборів визначать не тільки особу, якій народом України буде довірено керівництво державою, а й, не перебільшуючи, – саме напрям історичного поступу України в десятки майбутніх років. Активна громадянська позиція християн різних конфесій була висловлена в посиленіх молитвах за справедливі вибори. Наполегливо звертаємося до всіх, хто наділений повноваженнями влади, із закликом не тільки самим не брати участь у різного роду фальсифікаціях, що є гріхом перед Богом, у тиску на виборців чи інших незаконних діях, а й з усіх сил протидіяти спробам спотворити дійсне волевиявлення громадян нашої держави” [11].

26 грудня 2004 р. напередодні голосування Предстоятелі християнських Церков України знову звернулися до співвітчизників, щоб висловити свою громадську позицію: “Церква не може і не повинна втручатися у політичні процеси, але події кінця листопада – початку грудня цього року вийшли далеко за рамки суто політичних. Церкви схвально сприйняли справедливе рішення Верховного Суду України, який підтвердив, що результати голосування 21 листопада 2004 р. були сфальсифіковані. Фальсифікація результатів виборів є не тільки важким за своїми наслідками злочином перед народом України, але також і гріхом перед Богом. Тому ми закликаємо всіх учасників виборчого процесу, а особливо членів виборчих комісій всіх рівнів, бути чесними перед Богом і народом. Нагадуємо всім про необхідність в день голосування сумлінно виконати свій громадянський обов'язок. Чесне проведення голосування і встановлення правдивих результатів волевиявлення народу України повинні стати важливим кроком нашої держави на шляху демократичного розвитку. Нехай Всемилостивий Господь допоможе кожному з нас відкинути гріх і неправду та спільними зусиллями будувати життя нашої Батьківщини згідно із законами правди і справедливості. Закликаємо на всіх наших співгромадян Боже благословення” [12].

Останнє звернення було підписано значно ширшим колом ієрархів, зокрема, з євангельських церков. Це свідчило, що лідери євангельського руху остаточно визначилися зі своєю позицією. Вже 2006 р., коли протистояння гілок влади регіонів знову посилювалося, лідери Церков звернулися до державних, політичних і суспільних діячів з проханням не розпалювати міжнаціональну ворожнечу, не перетворювати мовне питання на предмет протистояння, не загострювати проблему сепаратизму країни: “Ми закликаємо весь український народ без поділу на схід і захід, центр, північ і південь, – бо чи не всі ми однаково люди, діти того самого небесного Батька – до порозуміння, співробітництва, згоди, єднання і консолідації у розвитку нашого спільного дому – України” [13].

30 листопада 2006 р. було оприлюднено звернення лідерів церков вже з приводу не менш гострої громадської дискусії. Всеукраїнська Рада Церков оприлюднила відкритий лист про одностатеві шлюби, у якому була виражена стурбованість щодо спроб законодавчо затвердити так звані одностатеві шлюби чи зареєструвати одностатеві відносини. У зв'язку з цим Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій звернулася до Верховної Ради України з пропозицією чітко й недвозначно зафіксувати в законах те, що шлюб (сім'ю) можуть створити винятково чоловік і жінка: “Сім'я, як союз чоловіка і жінки, затверджена Самим Богом. Вона є основою суспільства, має своєю метою народження та повноцінне виховання, сприяє збереженню суспільної моралі. Там, де легалізовано проституцію і наркоманію, одностатеві шлюби і евтаназію, вже нині стоїть питання легалізації педофілії. Водночас такі держави понад все страждають від демографічної кризи і духовної деградації. Вже найближчим часом населенню цих країн загрожує повне зникнення. Не хочемо, аби Україна пішла цим шляхом” [14].

Окремо відзначимо діяльність Української асоціації релігійної свободи і Інституту релігійної свободи. Директор інституту, Олександр Заєць, уособлює євангельський правозахисний рух. Він із тривогою коментує останні ініціативи уряду щодо підвищення статусу державного органу України у справах релігій. 8 листопада 2006 р. постановою Кабінету Міністрів України 1575 “Про створення Державного комітету України у справах національностей і релігій” створено Державний комітет у справах національностей і релігій на основі реорганізованих Державного комітету України у справах національностей і міграції та Державного департаменту у справах релігій. На думку О. Зайця, в цих діях може приховуватися справжній намір чинного уряду та антикризової парламентської коаліції посилити вплив державного чинника в релігійній сфері і взяти під контроль процеси у сфері державно-конфесійних відносин України.

17 листопада 2006 р. українські єпископи п'ятидесятницьких церков виступили з відкритим листом до громадськості, пояснюючи позицію щодо УПА. Лист став відповіддю на осуд УПА і критику президента України з боку єпископа Рос ХВм С.В. Ряховського, члена "Громадської палати РФ". Раніше С.В. Ряховський позбавив сану українських "помаранчевих" єпископів. В діяльності С.В. Ряховського українські єпископи побачили намір дискредитувати Україну як незалежну, правову і демократичну країну; намагання внести розкол у церковний простір України; спекуляцію християнськими цінностями і мораллю; порушення громадянського спокою через спекуляції на чутливих темах; навмисне погіршення українсько-російських відносин. Автори листа запропонували "Громадській палаті РФ" виступити з ініціативою щодо визнання голодомору 1932–33 рр. в Україні геноцидом українського народу і тим самим підтримати злагоду і зміцнення дружніх відносин між народами і країнами [15].

т підстави вважати, що консервативний євангельський протестантизм буде й далі еволюціонувати у бік більш відкритого і оновленого християнства. Якщо порівняти вже процитоване "Визнання віри ВСО мХБ" з "Визнаннями віри Української християнської євангельської церкви", то прогресивним вважатиметься саме останнє. Автори Визнання усвідомлюють унікальність своєї активної соціальної й громадянської позиції: "Особливостями віровчення Української Християнської мвангельської Церкви є те, що вона вірить у спасіння душі людини у будь-якій з християнських Церков (католицькій, православної або протестантській). Церква вірить у своє призначення надавати на підставі Святого Письма та керівництва Святого Духа відповіді на глобальні та повсякденні проблеми людської особистості, вирішувати проблеми як окремої людини, так і суспільства в цілому. Церква вважає доцільною свою присутність в усіх сферах життя суспільства, які не є аморальними та протизаконними. Вона пропагує здоровий спосіб життя, сімейні цінності, надихає людей на творчість, обов'язкове здобування освіти, заняття підприємницькою та іншою суспільно-корисною діяльністю" [16].

В розділі "Церква та держава" також знаходимо значно більше конкретики і визначеності, ніж у відповідних розділах Визнання віри ВСО мХБ: "Церква є відокремленою від держави, але вона є з народом. Яскравим прикладом цього є позиція Церкви під час виборів Президента України у 2004 р. Не схилиючись до підтримки жодного з кандидатів, Церква постійно молилась за мир і єдність у країні, а також за справедливий хід виборів. У грудні 2004 р. протягом 22 днів віруючі громадяни церкви "Слово життя" м. Донецька проводили відкриті молитви у центрі міста за мир і територіальну цілісність країни, благословляючи всіх людей України" [16].

Отже, активна соціальна позиція, участь Церков у житті, патріотизм, сповідування демократичних цінностей і ідеалів стають загальними рисами всіх церков євангельського руху в Україні. Очевидно, що сьогодні саме це – магістральний шлях розвитку, main stream українського євангельського християнства. Можливо, український євангельський протестантизм стане форпостом християнської демократії та культури для своїх сусідів на пострадянському просторі.

ЛІТЕРАТУРА

Заватски В. Евангелическое движение в СССР. – М., 1995.

Любащенко В. Протестантизм в Україні: створення стереотипів триває // Число Ї. – 2001. – 22.

Любащенко В. Історія протестантизму в Україні. – К., 1996.

Решетников Ю., Санников С. Обзор истории евангельско-баптистского братства в Украине. – Одесса, 2000.

Изменения в украинском протестантизме за последние пятнадцать лет // <http://www.zip.org.ua/2006/05/16/prot05/>

Солодовников В. Есть ли духовное пристанище у русской интеллигенции? Только не в баптизме! // *Солодовников В.* То, о чем я думаю на самом деле... – М., 2006.

Краткий отчет семинара "Протестанты и политические конфликты в Евразии: спасение души и управляемая демократия" // <http://www.carnegie.ru/ru/news/73899.htm>

Визнання віри євангельських християн-баптистів та практика християнського життя і служіння. – К., 2006.

Тимченко П.Ю. Євангельська віра і культура // Протестант. – 2006. – 9–10.

Тимченко С. Реалістам Майдана посвящується // Євангельська газета "Мирт". – 2005. – 4(50).

"Звернення керівників християнських Церков України до співгромадян напередодні другого туру виборів президента України" // <http://www.ugcc.org.ua/ukr/documents/appeal2004/election3/>

"Звернення керівників християнських Церков України до співгромадян напередодні повторного голосування 26 грудня 2004 р." // <http://www.ugcc.org.ua/ukr/documents/appeal2004/election1/>

- “Звернення Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій до українського народу” // http://catholicmedia.org.ua/?option=com_content&task=view&id=254&Itemid=5&ccdate=2-2006)
14. “Відкритий лист Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій з приводу ініціатив легалізації так званих одностатевих шлюбів (реєстрації одностатевих партнерств)” // <http://orthodoxy.org.ua/uk/node/4583>
15. “Відкритий лист Української Міжцерковної Ради щодо виступу С. Ряховського про визнання УПА” // http://www.risu.org.ua/uk/resources/religdoc/protestants_doc/umr_riakhovsky/
16. Віровчення УХмЦ // <http://www.ucgc.org.ua/confess.php>